КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КУЛЬТУРИ і МИСТЕЦТВ

ФАЛЬКО МАРИНА ІВАНІВНА

УДК 378: 001.89: 78

ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ У ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

13.00.02 – теорія і методика навчання музики та музичного виховання

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2005

Дисертацією є рукопис
Роботу виконано в Сумському державному педагогічному університеті ім. А.С.Макаренка, Міністерство освіти і науки України, м. Суми.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
Ніколаї Галина Юріївна,
Сумський державний педагогічний університет ім. А.С.Макаренка, м. Суми,
доцент кафедри музично-інструментального виконавства.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор,
Щолокова Ольга Пилипівна,
Інститут мистецтв Київського національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова,
завідувач кафедри фортепіанного виконавства і художньої культури;

кандидат педагогічних наук, доцент
Реброва Олена Євгенівна
Південноукраїнський державний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського,
заступник директора інституту мистецтв

Провідна установа: Ніжинський державний університет ім. М.Гоголя, кафедра музичної педагогіки та хореографії, Міністерство освіти і науки України, м. Ніжин

Захист відбудеться "20" травня 2005 р. о 15[30] годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.807.01 при Київському національному університеті культури і мистецтв (01133, м. Київ, вул. Щорса, 36).

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Київського національного університету культури і мистецтв (01133, м. Київ, вул. Щорса, 36).

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Згідно з Національною доктриною розвитку освіти в Україні, Державною програмою "Освіта" (Україна XXI століття), Державною програмою "Вчитель", Закону України "Про вищу освіту" головним завданням реформування вищої школи є виховання творчої особистості, здатної здійснювати продуктивну професійну діяльність на високому науковому та фаховому рівнях. Державні документи наголошують на необхідності спрямовувати навчальний процес у вищих педагогічних закладах освіти на пошуки інноваційних шляхів розвитку творчої особистості українського вчителя.

В умовах реформування вищої музичної педагогічної освіти в Україні особливої ваги набуває проблема дослідницької підготовки студентів, одним із провідних завдань якої стає формування відповідних умінь у майбутніх учителів музики. В останні десятиліття в зарубіжній науковій літературі з'явилися новітні парадигми, серед яких є й зорієнтовані на дослідницький пошук. Водночас у сучасній педагогічній реальності існує низка суперечностей: між об'єктивною необхідністю активізації дослідницької діяльності майбутнього вчителя та її слабким педагогічним забезпеченням в умовах навчання у вищих педагогічних закладах освіти; між змістом підготовки майбутніх учителів музики і його реалізацією в практичній діяльності.

Усунення цих суперечностей, на наш погляд, потребує, насамперед, підготовки таких педагогічних кадрів, яким притаманні висока наукова культура, креативність, здатність до творчої самореалізації – якості, що виступають впливовим чинником професійного саморозвитку майбутніх педагогів, спрямовують їх на активну пошукову діяльність.

Саме тому розв'язання проблеми підготовки майбутніх учителів до дослідницької діяльності передбачає створення нової цілісної науково-методичної системи, яка б задовольнила потреби школи в спеціалістах нового типу. Успішне вирішення цього питання можливе за умови впровадження інноваційних технологій, які надають перевагу особистісно-суб'єктивному фактору, сприяють формуванню в майбутніх учителів науково-пошукової спрямованості, скеровують їх на створення авторських програм.

Проблема підготовки вчителя-дослідника розглядається сьогодні в Україні в роботах С.Балашової, С.Гончаренка, М.Євтуха, С.Єрмакова, І.Каташинської, А.Клименюка, М.Лазарєва, В.Лесіна, З.Слєпкань, Є.Спіцина. Аналіз джерел з проблеми підготовки студентів вищих педагогічних закладів освіти до науково-дослідної роботи засвідчує, що науковці Н.Кушнаренко, О.Микитюк, О.Олексюк, В.Шейко пропонують різні підходи до визначення й класифікації її видів. Перевагу дослідницьким умінням у професійній підготовці фахівців надають В.Андреєв, С.Балашова, В.Борисов, І.Каташинська, В.Литовченко, Н.Недодатко, Н.Яковлева.

Питаннями дослідницької підготовки майбутніх учителів музики та художньої культури займалися О.Єременко, А.Козирь, В.Лісовий, Г.Ніколаї, Г.Падалка, Л.Пичугіна, О.Отич, О.Рябова, С.Ростовський, О.Рудницька,

Т.Свистельникова, Т.Смирнова, В.Столяров, М.Черниш. Необхідним підгрунтям для розробки авторських програм шкільного предмету "Музика" вчителями-новаторами стає вивчення й творче використання елементів систем музично-естетичного виховання XX століття, які були створені відомими музикантами й педагогами Ж.-Далькрозом, Д.Кабалевським, З.Кодаєм, К.Орфом, Е.Гордоном.

Аналіз наукової літератури та педагогічної практики засвідчує, що у підготовці майбутніх учителів музики до дослідницької діяльності недостатньо розробленими залишаються питання, пов'язані з організацією науково-дослідної роботи студентів у вищих педагогічних закладах освіти. Суперечності між традиційними методами формування дослідницьких умінь майбутніх учителів музики та необхідністю принципової переорієнтації даного процесу на інноваційний підхід, що забезпечував би ефективну дослідницьку підготовку студентів музично-педагогічних факультетів та факультетів мистецтв вищих педагогічних закладів освіти, зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: "Формування дослідницьких умінь майбутніх учителів музики у вищих педагогічних закладах освіти".

З'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до комплексної програми наукових досліджень кафедри методики музичного виховання та хорового диригування Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка "Шляхи вдосконалення фахової підготовки майбутнього вчителя музики в аспекті музичної освіти та виховання". Тему дисертаційного дослідження затверджено Головною вченою радою Сумського державного педагогічного університету ім. А.С.Макаренка (протокол № 4 від 25.12.2000 р.) і Радою з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології в Україні (протокол № 2 від 26. 02. 2002 р.).

Об'єкт дослідження – підготовка майбутніх учителів музики до дослідницької діяльності.

Предмет дослідження – формування дослідницьких умінь майбутніх учителів музики.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити методику формування дослідницьких умінь майбутніх учителів музики в різних видах і формах їх науково-пошукової роботи.

Поставлена мета зумовила необхідність вирішення таких ***завдань***:

1) проаналізувати теоретичні та методичні аспекти проблеми підготовки студентів педагогічних закладів освіти до дослідницької діяльності та визначити сутність поняття "дослідницькі вміння";

2) розробити теоретичну модель дослідницьких умінь вчителя та конкретизувати її як модель дослідницьких умінь майбутніх учителів музики, а також як модель дослідницьких умінь майбутніх учителів-хормейстерів;

3) обґрунтувати критерії, показники та рівні сформованості дослідницьких умінь майбутніх учителів музики;

4) розробити організаційно-методичну систему формування дослідницьких умінь майбутніх учителів музики;

5) здійснити експериментальну перевірку методики формування дослідницьких умінь майбутніх учителів музики.

Методологічною та теоретичною основою дослідження стали: філософські положення українських дослідників щодо сучасної філософії освіти (В.Андрущенко, С.Безклубенко, І.Зязюн, В.Кремень); конкретизація основних положень системного підходу в сфері культурології й музичної освіти (М.Каган, В.Орлов, Т.Смирнова); концептуальні положення української педагогіки щодо сучасних тенденцій у розвитку вищої педагогічної та мистецької освіти (А.Алексюк, С.Гончаренко, І.Каташинська, М.Лещенко, О.Пехота, М.Поплавський, Л.Пуховська, С.Сисоєва); теоретичні положення музично-педагогічної освіти (О.Ільченко, О.Олексюк, Г.Падалка, О.Щолокова); ключові положення провідних спеціалістів щодо підготовки студентів вищих педагогічних закладів освіти до дослідницької діяльності у сфері музичного виховання (В.Лісовий, Г.Ніколаї, О.Реброва, О.Ростовський).

Методи дослідження. Розв'язання поставлених завдань здійснювалось із використанням взаємодоповнюючих загальнонаукових методів теоретичного та емпіричного дослідження, які забезпечили можливість комплексного наукового пізнання.

Теоретичні: аналіз державних документів з питань розвитку науки, культури й освіти молоді; критичний аналіз наукової літератури з філософії, психології, педагогіки, музикознавства, методики музичного виховання, хорознавства; контент-аналіз, класифікація та систематизація теоретичних й експериментальних даних; узагальнення педагогічного досвіду; моделювання.

Емпіричні: педагогічне спостереження; опитування, бесіда, анкетування, метод експертної оцінки; метод рейтингу та самооцінки; діагностика та самодіагностика; педагогічний експеримент; якісний і кількісний аналіз отриманих результатів.

Організація дослідження. Дослідно-експериментальна робота здійснювалася у три етапи відповідно до сформульованих завдань та мети дослідження.

На першому з них (1997 – 2000 рр.) проаналізовано філософську, психологічну, педагогічну літературу, музикознавчі праці з досліджуваної проблеми; визначено об'єкт, предмет, мету, сформульовано завдання дослідження; розроблено методику і програму констатуючого й формуючого експериментів.

На другому етапі (2000 – 2001 рр.) було розроблено й теоретично обґрунтовано організаційно-методичну систему формування дослідницьких умінь майбутніх учителів музики та теоретичну модель дослідницьких умінь майбутніх учителів музики; проведено констатуючий експеримент з метою визначення критеріїв, показників та рівнів сформованості дослідницьких умінь майбутніх учителів музики.

На третьому етапі (2001 – 2004 рр.) було апробовано концептуальні положення дослідження та впроваджено в практику організаційно-методичну систему формування дослідницьких умінь майбутніх учителів музики; проаналізовано та систематизовано результати дослідно-експериментальної

роботи, сформульовано відповідні висновки наукового дослідження, здійснено математичну обробку даних.

Експериментальною базою дослідження були: Сумський державний педагогічний університет ім. А.С.Макаренка, Ніжинський державний педагогічний університет ім. М.Гоголя, Путивльський педагогічний коледж ім. С.В.Руднева, Лебединське педагогічне училище ім. А.С.Макаренка, обласний багатопрофільний ліцей Сумського державного педагогічного університету ім. А.С.Макаренка. Дослідженням було охоплено 451 студент, 57 викладачів загальноосвітніх шкіл та 36 викладачів педагогічних університетів.

Наукова новизна дослідження полягає в новому розв'язанні проблеми підготовки майбутніх учителів музики до дослідницької діяльності; у психолого-педагогічному обґрунтуванні складових дослідницької діяльності – педагогічної діагностики, моделювання діяльності вчителя, застосування сучасних педагогічних технологій. *Вперше* розроблено, експериментально перевірено та впроваджено організаційно-методичну систему, завдяки якій формування дослідницьких умінь майбутніх учителів музики здійснюється в єдності їх теоретичної підготовки та практичної роботи; *вперше* створено теоретичну модель дослідницьких умінь учителя з подальшою конкретизацією у низці моделей (модель дослідницьких умінь майбутніх учителів, модель дослідницьких умінь майбутніх учителів музики, модель дослідницьких умінь майбутніх учителів музики-хормейстерів). На цій основі визначено критерії та показники сформованості дослідницьких умінь майбутніх учителів музики. *Удосконалено* зміст та компонентну структуру поняття "дослідницькі вміння майбутніх учителів музики". *Набуло подальшого розвитку* впровадження у навчальний процес дослідницьких методів, нетрадиційних форм навчання, які становлять поетапну організацію експериментального дослідження.

Практичне значення дослідження полягає в розробці та впровадженні в навчальний процес методики формування дослідницьких умінь майбутніх учителів музики, спрямованої на розвиток стійкого інтересу до науково-дослідної роботи студентів, завдяки якій здійснюється їх якісна підготовка до дослідницької діяльності. Розроблено навчальну програму спецкурсу "Пропедевтика науково-дослідної роботи студентів", навчально-методичного курсу "Хор шкільної пісні" для викладачів і студентів вищих навчальних педагогічних і мистецьких закладів.

Матеріали дослідження можуть бути використані викладачами-хормейстерами й методистами у навчально-виховному процесі педагогічних навчальних закладів III – IV рівнів акредитації, а також застосовані як навчальний матеріал з курсу "Практикум шкільного репертуару" та курсу "Основи наукових досліджень" у вищих педагогічних навчальних закладах, у системі підвищення кваліфікації працівників культури та освіти.

Висновки та рекомендації, викладені у дисертаційному дослідженні, впроваджено у навчальний процес Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка (довідка № 913 від 03.06.2004 р); Ніжинського державного педагогічного університету ім. М.Гоголя (довідка № 01/911 від 29 червня 2004 р.); Путивльського педагогічного коледжу ім.

С.В.Руднева (довідка № 198 від 19 травня 2004 р.), Лебединського педагогічного училища ім. А.С.Макаренка (довідка № 388 від 7 червня 2004 р.), обласного багатопрофільного ліцею Сумського державного педагогічного університету ім. А.С.Макаренка (довідка № 95 від 11 травня 2004 р.).

Апробація результатів дослідження Положення й висновки дисертації обговорювалися й здобули позитивну оцінку на :

- міжнародних наукових конференціях "Мистецька педагогічна освіта: методологія, теорія, практика" (Київ, 2004), "Теоретичні та методичні засади розвитку мистецької освіти у контексті європейської інтеграції" (Суми, 2004);
- всеукраїнському методологічному семінарі "Теоретико-методологічні проблеми неперервної професійної освіти" (Київ, 2001), всеукраїнських наукових конференціях: "Учитель музики – хормейстер в школі" (Суми, 2001), "Творчий розвиток студентів засобами музичного мистецтва" (Ніжин, 2002), "Професійна підготовка майбутнього вчителя"(Ніжин, 2003), всеукраїнських науково-практичних семінарах "Сучасна мистецька освіта: реалії та перспективи" (Суми, 2003), "Методологічні засади мистецької освіти" (Київ, 2004); всеукраїнській науково-методичній конференції "Становлення і розвиток музично-педагогічної освіти в Україні" (Ніжин, 2004),
- щорічних науково-практичних конференціях професорсько-викладацького складу, аспірантів, докторантів (Суми, 1998 – 2004).

Публікації. Основні теоретичні положення та висновки дисертації знайшли своє відображення у 11 одноосібних авторських публікаціях, шість з них – у провідних фахових виданнях, чотири - у збірниках наукових праць та одна - у збірнику матеріалів міжнародної наукової конференції.

Структура дисертаційної роботи. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (260 найменування, з них 13 іноземною мовою), 11 додатків на 23 сторінках. Загальний обсяг дисертації – 225 сторінок, основного тексту – 180 сторінок. У роботі наведено 3 гістограми, 10 таблиць, 5 схем.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У ***вступі*** обґрунтовано актуальність і стан дослідженості обраної теми, визначено об'єкт, предмет, мету та завдання, охарактеризовано методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення роботи, висвітлено апробацію здобутих результатів.

У ***першому розділі – "Теоретичні основи формування дослідницьких умінь у студентів педагогічних університетів"*** – здійснено психолого-педагогічний аналіз літератури з проблеми дослідження, розглянуто теоретичні аспекти дослідницької підготовки майбутніх учителів музики, проаналізовано різні підходи до її розуміння сучасними науковцями; виділено складові дослідницької діяльності; здійснено теоретичний аналіз поняття "дослідницькі вміння"; розроблено теоретичну модель дослідницьких умінь майбутніх учителів музики; висвітлюються результати констатуючого експерименту, розроблено критерії й показники, рівні сформованості дослідницьких умінь майбутніх учителів музики.

Термінологічні пошуки у наукових джерелах засвідчили різноманітність думок щодо тезаурусу, який використовується при вивченні дослідницької діяльності студентів вищих навчальних закладів освіти. Контент-аналіз дозволив нам виділити основні визначення-епітети цієї діяльності: пошукова, пошуково-творча, дослідницько-творча, пошуково-дослідна або пошуково-дослідницька, навчально-дослідна, науково-пізнавальна, дослідницько-педагогічна, дослідницько-проектна, дослідницька, науково-дослідна або науково-дослідницька.

Аналіз наукової літератури свідчить про існування різних підходів, що відображають зміст і сутність підготовки до дослідницької діяльності: готовність до дослідницької діяльності, дослідницька позиція, дослідницька спрямованість, дослідницька активність. Не заперечуючи цінності наведених вище понять, які науковці пов'язують з дослідницькою діяльністю, ми вважаємо, що вони є проявом психологічного підходу до підготовки педагогів у вищих навчальних закладах. В умовах навчання в педагогічних університетах постає проблема формування досвіду дослідницької діяльності, основними компонентами якого ми визначаємо: а) зацікавленість науково-дослідною роботою; б) здатність використання наукового стилю мислення у навчальному та позанавчальному процесі, педагогічній практиці; в) креативність у власній науково-дослідній роботі; г) сформованість дослідницьких умінь майбутніх учителів музики.

У результаті теоретичного аналізу в розділі зроблено висновок, що "вміння" розглядаються науковцями: як система взаємопов'язаних дій (А.Алексюк, Є.Ільїн, О.Леонтьєв); як здатність людини виконувати будь-яку діяльність (В.Крицький, В.Козаков); як процес удосконалення будь-якої діяльності (А.Акімова, Л.Ведерникова, Н.Яковлева); як спосіб виконання дії (Ф.Гоноболін, А.Деркач); як здатність використовувати знання й навички (В.Сластьонін, І.Раченко); як дія-операція (М.Дьяченко, Л.Кандибович); як творча дія (Б.Ломов, К.Платонов). У нашому дослідженні під *дослідницькими вміннями* майбутніх учителів музики ми розуміємо комплекс професійних якостей, які забезпечують готовність студентів вищих педагогічних закладів освіти виконувати цілеспрямовані, аналітико-синтетичні, діагностичні, пошуково-перетворюючі дії на основі практичного застосування систематизованих знань у процесі теоретичних та експериментальних розвідок у сфері музичного навчання та виховання школярів.

Різноманітні визначення поняття "дослідницькі вміння" зумовлює й різну їх класифікацію. Одним із концептуальних підходів до визначення структури дослідницьких умінь є опора на компонентний склад науково-пошукової діяльності. Згідно з компонентами цієї діяльності ряд авторів виділяє відповідно такі групи дослідницьких умінь: операціональні, інтелектуальні, конструктивні (В.Єлманова); пізнавальні, діагностичні, прогностичні, конструктивні (Л.Горбунова); прогностичні, діагностичні, конструктивні (М.Лазарев); перспективно-пізнавальні, методичні, операціонально-логічні, інструментально-прикладні (І.Каташинська).

Підставою для класифікації дослідницьких умінь є визначені нами складові дослідницької діяльності майбутніх учителів: педагогічна діагностика (К.Інгенкамп, Б.Бітінас, Н.Голубев, К.Заріков, І.Смолюк та ін.); моделювання діяльності вчителя (О.Абдулін, В.Беспалько, Н.Кузьміна, В.Сластьонін та ін.): застосування сучасних педагогічних технологій (В.Монахов, Г.Селевко та ін.). Крім цього, наукова діяльність неможлива без інформаційного пошуку та аналізу і синтезу. Саме тому у теоретичній моделі дослідницьких умінь майбутнього вчителя (Модель 1) ми виділяємо такі групи вмінь: *аналітико-синтетичні та інформаційні вміння* (вміння аналізувати, синтезувати, узагальнювати, класифікувати наукову інформацію; вміння здійснювати інформаційний пошук в системі Internet; вміння описувати педагогічні явища; вміння використовувати науковий тезаурус); *діагностичні вміння* (вміння визначати конкретний предмет діагностики; вміння розробляти діагностичний інструментарій і чітко описувати техніку його використання у педагогічному процесі; вміння самодіагностики рівня готовності до педагогічної діяльності); *прогностично-проектувальні вміння* (вміння моделювати педагогічну діяльність; вміння передбачати наслідки педагогічного процесу; вміння прогнозувати шляхи виправлення недоліків); *креативно-інноваційні вміння* (вміння знаходити нове в педагогічних явищах; вміння робити вибір методичної концепції власної праці; вміння прогнозувати дослідно-експериментальну роботу). У дисертаційному дослідженні ми конкретизували теоретичну модель вчителя як модель дослідницьких умінь майбутніх учителів (Модель 1), як модель дослідницьких умінь майбутніх учителів музики (Модель 2), а також як модель дослідницьких умінь майбутніх учителів музики-хормейстерів (Модель 3).

У розділі доведено, що формуванню дослідницьких умінь сприяє раціональна організація науково-дослідної роботи студентів (НДРС). Нами виділено види й форми науково-дослідної роботи майбутніх учителів музики: НДРС у навчальному процесі (спецкурси; навчально-методичні курси; курсові роботи; дипломні роботи); НДРС у період проходження педагогічної практики (навчальна педагогічна практика на 2-3 курсах, виробнича педагогічна практика на 4 - 5 курсах); НДРС у позанавчальному процесі (наукові гуртки та проблемні групи; Всеукраїнські студентські олімпіади; Всеукраїнські студентські наукові конференції; університетські щорічні наукові студентські конференції; тематичні лекції-концерти; зустрічі, дискусії з вченими, педагогами-новаторами, композиторами; наукові статті). У всіх визначених видах самостійна дослідницька робота є обов'язковим компонентом будь-якого виду науково-дослідної роботи студентів.

На етапі констатуючого експерименту нами з'ясовувалося, наскільки чинна система професійної підготовки майбутніх учителів музики впливає на формування їх дослідницьких умінь. Задля цього впродовж 1997- 2004 рр. було проведено анкетування вчителів музики, які працюють у загальноосвітніх навчальних закладах м. Суми, студентів СумДПУ ім. А.С.Макаренка. Експеримент здійснювався в межах навчального процесу на факультеті мистецтв університету, педагогічної практики в школах міста та позанавчальній

діяльності студентів. Були використані як колективні, так і індивідуальні форми діагностики, що дозволило встановити стан сформованості дослідницьких умінь майбутніх учителів музики.

У дослідженні взяли участь 185 респондентів трьох категорій: учителі шкіл, студенти 3-го курсу та студенти 4-го і 5-го курсів. Результати досліджень продемонстрували неоднозначність відповідей і засвідчили, в першу чергу, серйозну потребу шкільних учителів у креативно-інноваційних уміннях (47,36 % респондентів). Друге по важливості місце посіли аналітико-синтетичні та інформаційні вміння – про це заявили 35 % респондентів. У діагностичних уміннях мали потребу 14 % вчителів, а у проектувально-прогностичних – 3,5 % респондентів. Дещо іншу картину ми спостерігали серед студентів. Студенти 3-го курсу надавали перевагу аналітико-синтетичним та інформаційним умінням (69 %). 16,67 % респондентів вважали, що креативно-інноваційні вміння сформовані в достатній мірі. Проектувально-прогностичним умінням надали перевагу 9,52 % студентів, і лише 4,76 % - діагностичним. Студенти 4–5 курсів однаково відчували необхідність в аналітико-синтетичних та інформаційних і діагностичних уміннях (74,4 % респондентів), а також у проектувально-прогностичних і креативно-інноваційних (25,4 % респондентів). Старшокурсники досить високо оцінили всі групи вмінь. Аналіз результатів анкетування вчителів шкіл, студентів 3-го курсу та студентів 4-5 курсів щодо визначення рангу дослідницьких умінь майбутніх учителів музики свідчить, що *перше* місце було віддано аналітико-синтетичним та інформаційним умінням, *друге* – креативно-інноваційним, *третє* – діагностичним, *четверте* – проектувально-прогностичним вмінням.

Для проведення констатуючого експерименту було розроблено критерії та показники, за якими визначався реальний стан сформованості дослідницьких умінь майбутніх учителів музики. Запропоновано чотири групи критеріїв: аналітико-інформаційні, діагностичні, прогностично-моделюючі та креативно-інноваційні.

Аналітико-інформаційні критерії спрямовані на виявлення наукового кругозору майбутніх учителів. Критерії цієї групи охоплюють такі показники:

а) здатність здійснювати цілісний аналіз музичних творів;

б) ступінь успішності інформаційного пошуку та використання музичних комп'ютерних програм;

в) автентичність вербальної інтерпретації музики та об'єм музично-теоретичного тезаурусу.

Діагностичні критерії дають змогу фіксувати рівень готовності майбутніх учителів музики та проводити самодіагностику. Показниками цієї групи є:

а) точність визначення рівня музичного розвитку школярів;

б) ступінь володіння діагностичними методиками;

в) ступінь самодіагностики готовності до музично-педагогічної діяльності.

Прогностично-моделюючі критерії допомагають здійснювати науково-перетворюючу діяльність, передбачати наслідки діяльності та її корекцію. Показниками цієї групи слід вважати:

а) досвід моделювання уроку музики;

б) точність передбачення наслідків використання різних методик;

в) правильність прогнозування недоліків у проведенні уроку музики.

Креативно-інноваційні критерії визначають схильність майбутніх учителів музики до реалізації своїх креативно-пошукових устремлінь. Критерії цієї групи охоплюють такі показники:

а) ступінь перетворення традиційних методик музичного виховання;

б) правильність створення авторських версій програм музичного виховання;

в) ступінь володіння методикою експериментальної роботи.

Результати констатуючого експерименту дозволили виявити три рівні сформованості дослідницьких умінь майбутніх учителів музики.

Низький рівень (17,24 %) сформованості дослідницьких умінь є характерним для студентів, які не завжди можуть самостійно подати матеріал теми й дають нечіткі визначення основних наукових термінів і понять. Вони не вміють окреслити конкретний предмет діагностики, розробити діагностичний інструментарій дослідження. Студенти з низьким рівнем сформованості дослідницьких умінь не можуть провести самодіагностику тому, що не контролюють своїх дій. Вони не передбачають наслідків педагогічного процесу, не здатні провести корекцію, виправити недоліки. Такі студенти працюють лише за традиційними програмами та методиками й виявляють байдуже ставлення до науково-дослідної роботи. Науково-творча активність у них відсутня. Студенти низького рівня недооцінюють значення дослідницького досвіду в створенні авторських програм.

Середній рівень (80,0 %) сформованості дослідницьких умінь констатує недостатність прояву творчих можливостей майбутніх учителів музики. Студенти, що досягли цього рівня, здатні самостійно викладати матеріал з теми, застосовуючи необхідну наукову термінологію та поняття. Вони самостійно користуються додатковими джерелами інформації, епізодично здійснюють інформаційний пошук в мережі Інтернет. Студенти за допомогою викладача розробляють діагностичний інструментарій дослідження й здатні описати техніку його використання у педагогічному процесі. Для них типовим є контроль за власними діями, але вони не завжди можуть спроектувати свою роботу та визначити її недоліки. Студенти середнього рівня пропонують власні пропозиції щодо методики проведення занять. Із допомогою викладача розробляють педагогічний експеримент.

Високий рівень (2,75 %) сформованості дослідницьких умінь властивий студентам, які самостійно аналізують головні проблеми теми, вільно орієнтуються в науковій термінології. Вони систематично здійснюють інформаційний пошук в системі Інтернет, можуть використовувати музичні комп'ютерні програми. Студенти, які досягли цього рівня, самостійно розробляють діагностичний інструментарій і чітко описують техніку його використання у педагогічному процесі, здатні правильно оцінити себе при проведенні самодіагностики. Вони вдало моделюють власну діяльність, передбачають наслідки педагогічного процесу, прогнозують шляхи виправлення недоліків, під час занять проводять корекцію своїх дій, програмові основи

традиційних методик перекладають на авторські версії. Студенти високого рівня сформованості дослідницьких умінь самостійно розробляють і проводять експериментальну роботу. Вони творчо ставляться до науково-дослідної роботи, без якої не уявляють собі роботу майбутнього вчителя.

Результати констатуючого експерименту дозволили зробити такі висновки: 1) у значної кількості студентів спостерігається відсутність тривкого інтересу до науково-дослідної роботи; 2) не всі студенти вміють здійснювати науковий пошук; 3) більшість майбутніх фахівців не володіє дослідницькими вміннями та не усвідомлює їх значення для музично-педагогічної діяльності.

Такі результати констатуючого експерименту зумовили необхідність розробки організаційно-методичної системи формування дослідницьких умінь майбутніх учителів музики.

У ***другому розділі – "Методика формування дослідницьких умінь у майбутніх учителів музики"*** – розкрито організаційно-методичну систему формування дослідницьких умінь майбутніх учителів музики та її структурні компоненти; представлено матеріали формуючого експерименту та проаналізовано його результати, охарактеризована методика формування дослідницьких умінь майбутніх учителів музики.

Цілком логічним стало розроблення й теоретичне обґрунтування організаційно-методичної системи формування дослідницьких умінь майбутніх учителів музики. Визначена нами організаційно-методична система включає такі компоненти: *цільовий* – передбачає визначення для всіх мети навчання, єдність цілей; *мотиваційний* – передбачає створення позитивної мотивації до НДРС, потребу в реалізації себе як вчителя-дослідника, здатність вчителя музики до прогнозування своєї діяльності; *змістовий* – відбиває логіку засвоєння психолого-педагогічних та музичних дисциплін з урахуванням дослідницької підготовки майбутніх учителів музики; *процесуальний* – визначає особливості організації НДРС у різних її видах, обумовлює вибір методів дослідницької діяльності; *контрольно-корекційний* – передбачає визначення відповідних видів контролю й створення дидактичних завдань, реалізацію контролю та корекції у дослідницькій діяльності; *результативний* – передбачає готовність до НДРС, набуття досвіду дослідницької діяльності, сформованість дослідницьких умінь.

Кожний окремий компонент є необхідним у підготовці майбутніх учителів музики, але не є достатнім для успішності самостійної дослідницької діяльності. Наукова культура, ефективне використання дослідницьких умінь студентами може бути досягнута лише за умови забезпечення формування всіх її компонентів. Упровадження визначеної системи доводить, що науково-дослідна робота у вищих педагогічних закладах освіти повинна бути організована як цілісний процес, спрямований на дослідницьку діяльність, який ставить студентів перед необхідністю прийняття самостійних рішень.

Метою здійсненої експериментальної роботи стала перевірка на практиці теоретичних положень та ефективності запропонованої методики. Проведення формуючого експерименту базувалося на педагогічних принципах послідовності та систематичності, доступності та свідомості навчального

процесу. Студенти були залучені до різних видів науково-дослідної роботи через виконання різноманітних пошукових завдань.

У ході експерименту проводився аналіз використання майбутніми вчителями музики дослідницьких умінь за допомогою спостереження за науково-дослідною роботою студентів у навчальному та позанавчальному процесі, педагогічній практиці, а також бесід, консультацій, спілкування на заняттях, вивчення думок викладачів та студентів, обробки результатів дослідження за допомогою ЕОМ з використанням математичних методів. Автор дослідження, окрім здійснення загального керівництва, обробки й аналізу результатів експерименту, працював безпосередньо зі студентами як заступник декана факультету мистецтв з наукової роботи. Все це допомогло отримати достовірну інформацію про рівень сформованості дослідницьких умінь у майбутніх учителів музики.

До дослідження на його формуючому етапі було залучено 360 студентів та учнів: 200 студентів вищих педагогічних закладів освіти, 50 студентів педагогічних училищ та коледжів, 40 учнів ліцею навчалися за експериментальною методикою формування дослідницьких умінь; 70 студентів займалися за традиційною методикою і в нашому дослідженні виконували функції контрольної групи.

Формуючий експеримент, що проводився поетапно протягом трьох років, грунтувався на апробації розробленої нами методики формування дослідницьких умінь майбутніх учителів музики. Кожен з етапів характеризувався певною метою та завданнями, особливостями змісту дослідницької роботи, мав відповідні форми та методи організації науково-дослідної роботи й орієнтувався на розвиток та вдосконалення комплексу дослідницьких умінь майбутніх учителів музики. Послідовність засобів педагогічного впливу відповідала ступеню складності дослідницьких завдань, а також залежала від міри активності та самостійності творчих проявів майбутніх учителів музики.

Перший – (пропедевтичний) етап, метою якого було пробудити у майбутніх учителів музики інтерес до науково-дослідної роботи через власну пошукову діяльність. Ця мета була реалізована під час впровадження теоретично-практичного курсу "Пропедевтика науково-дослідної роботи студентів". Його зміст був збагачений питаннями, в яких розкривався дослідницький характер діяльності майбутніх учителів музики. На цьому етапі значна увага приділялася роботі студентів з науковою, методичною літературою, комп'ютером, що сприяло стійкій мотивації до науково-дослідної роботи, формуванню дослідницьких умінь на загально-педагогічному та частково музично-дослідницькому рівні.

Другий (основний) етап був пов'язаний з активізацією дослідницької роботи майбутніх учителів музики, їх орієнтацією на самостійну роботу. На другому етапі науково-дослідної підготовки вступає в дію розроблений нами навчально-методичний курс "Хор шкільної пісні", який є міждисциплінарним, інтегрованим. Він актуалізує знання та вміння, отримані в процесі вивчення хорознавства, на заняттях хорового класу, хорового диригування, постановки

голосу, методики музичного виховання. Навчально-методичний курс виступив як нововведення в системі підготовки майбутніх учителів музики до дослідницької хормейстерської діяльності. Теоретичний матеріал у ньому подано в стислій формі. Основна частина навчальних годин була спрямована на набуття студентами практичного досвіду дослідницької роботи у хормейстерській діяльності, на розвиток стійкого інтересу до науково-дослідної роботи. На другому етапі дослідницькі вміння майбутніх учителів музики-хормейстерів формуються на музично-дослідницькому та спеціалізованому рівні.

Третій (заключний) етап. Його завданнями було самостійне застосування комплексу дослідницьких умінь, вільне володіння процесом наукового пошуку. Цей етап був найбільш самостійним, творчим. На третьому етапі підготовки вчителя-дослідника студенти здійснювали свої дипломні дослідження з проблеми, яка всебічно вивчалася ними на попередніх курсах; планували не тільки одержаний реальний науковий результат, але і його впровадження безпосередньо у шкільний навчально-виховний процес з метою перевірки на педагогічній практиці, студентських Олімпіадах. Перед студентами стояли такі завдання: створення фрагментів авторських програм; розробка модулів уроку; розробка технологічних карт; проведення діагностичних зрізів щодо визначення музичного розвитку школярів. Дієвим засобом створеної методики формування дослідницьких умінь майбутніх учителів музики виступили такі методи: метод спостереження, анкетування, метод шкала-градусник, експрес-метод, пілотажне дослідження, педагогічний експеримент, метод проектів.

Під час експерименту було здійснено два замірювання (на початку та в кінці експерименту). Дані вимірювання свідчать про те, що найбільші зміни в процесі дослідження відбувалися на низькому та середньому рівнях сформованості дослідницьких умінь майбутніх учителів музики, а розроблена методика органічно вписується у навчально-виховний процес підготовки студентів музично-педагогічних та мистецьких факультетів вищих педагогічних закладів освіти. Аналіз отриманих результатів показав, що у студентів експериментальної групи відбулося збагачення науково-дослідного тезаурусу. Динаміку змін рівнів сформованості дослідницьких умінь майбутніх учителів музики контрольної та експериментальної груп відображено в таблиці 1.

Таблиця 1

Порівняльна таблиця рівнів сформованості дослідницьких умінь майбутніх учителів музики (в %)

Рівні	Розподіл по рівнях, %			
	Експериментальна група		*Контрольна група*	
	На початку	*Наприкінці*	*На початку*	*Наприкінці*
Низький	17,24	3,44	20,0	17,14
Середній	80,0	75,86	77,14	80,0
Високий	2,75	20,69	2,85	2,85

Таблиця засвідчує, що в рівнях сформованості дослідницьких умінь у студентів експериментальної групи відбулося більше позитивних зрушень. Якщо на початку експерименту співвідношенння рівнів сформованості дослідницьких умінь у студентів експериментальної й контрольної груп було практично ідентичним, то на підсумковому зрізі з'явився значний розподіл у даних: в експериментальній групі відбулося підвищення високого рівня сформованості дослідницьких умінь з 2,75 % до 20,69 %, а в контрольній групі такого підвищення високого рівня не виявлено.

Також за час формуючого експерименту не було зафіксовано значних змін у студентів контрольної групи, що мали низький рівень сформованості дослідницьких умінь – 20,0 % (на початку) і 17,14 % (наприкінці експерименту). У майбутніх учителів музики експериментальної групи на підсумковому контрольному зрізі формуючого експерименту низький рівень сформованості дослідницьких умінь зафіксовано лише у 3,44 % (було – 17,24 %).

Якісний аналіз показав, що у студентів, які досягли високого рівня, спостерігалась досить рівномірна сформованість усіх дослідницьких умінь, а саме: аналітико-синтетичних та інформаційних, діагностичних, проектувально-прогностичних та креативно-інноваційних. Разом з тим у майбутніх учителів музики з достатнім і середнім рівнем зафіксовано розшарування в структурі дослідницьких умінь (недостатня сформованість діагностичних, проектувально-прогностичних та креативно-інноваційних умінь). У контрольній групі суттєвих змін щодо підвищення рівня досліджуваного феномена відзначити не можна. У ній переважає середній рівень сформованості дослідницьких умінь (80,0 %).

Підсумки якісного аналізу даних дослідження, результати статистичної обробки одержаного матеріалу підтвердили доцільність розробленої методики формування дослідницьких умінь майбутніх учителів музики. Динаміка рівней сформованості дослідницьких умінь, яка зафіксована в дослідженні, свідчить про те, що застосовані форми організації науково-дослідної роботи студентів виступили дієвим педагогічним засобом формування дослідницьких умінь у майбутніх учителів музики і що розроблену й апробовану методику доцільно впровадити в практику дослідницької підготовки майбутніх учителів музики.

Отже, проведене дослідження свідчить про ефективність і доцільність впровадження запропонованої методики формування дослідницьких умінь майбутніх учителів музики у вищих педагогічних закладах освіти.

Проведене дослідження дозволяє зробити такі **висновки**:

1. Аналіз проблеми підготовки майбутніх учителів музики до дослідницької діяльності та вивчення стану її розробленості у педагогічній науці дали змогу зробити висновок про актуальність і доцільність активного впровадження науково-дослідної роботи в навчальний процес педагогічних ВНЗ. Дослідження специфіки дослідницької діяльності дозволило встановити, що в її структурі важливу роль відіграють виділені нами складові: педагогічна діагностика, моделювання діяльності вчителя, застосування нових педагогічних технологій. Завдяки педагогічній діагностиці здійснюється випереджаючий підхід до педагогічної праці, все більшої ваги набуває дослідницька функція.

Моделювання, як метод наукового пізнання, виступає в ролі методологічних ідей, які повинні цілеспрямовано здійснюватися в системі підготовки майбутніх учителів музики до дослідницької діяльності. Сучасні педагогічні технології є синтезом досягнень педагогічної науки та практики й сприяють збагаченню методичної підготовки студентів. Контент-аналіз термінологічного аспекту проблеми дозволив виділити і розрізнити поняття "дослідницька" та "науково-пошукова" діяльність, а також "науково-дослідна робота". Було доведено, що збагачення змістового компонента підготовки майбутніх учителів музики, вдосконалення їх професійних якостей та формування їхніх дослідницьких умінь робить науково-дослідну роботу обов'язковим компонентом музично-педагогічної освіти.

2. Вивчення психолого-педагогічних аспектів підготовки майбутніх учителів музики до дослідницької діяльності дозволило додати до низки понять (готовність, позиція, спрямованість, активність) "досвід дослідницької діяльності", визначити його за головний термін та виділити основний компонент – сформованість дослідницьких умінь студентів. Під *дослідницькими вміннями* майбутніх учителів музики ми розуміємо комплекс професійних якостей, які забезпечують готовність студентів вищих педагогічних закладів освіти виконувати цілеспрямовані, аналітико-синтетичні, діагностичні, пошуково-перетворюючі дії на основі практичного застосування систематизованих знань у процесі теоретичних й експериментальних розвідок у сфері музичного навчання та виховання школярів.

3. У процесі дослідження розроблено теоретичну модель дослідницьких умінь учителя - *аналітико-синтетичні та інформаційні вміння*; *діагностичні вміння; прогностично-проектувальні вміння*; *креативно-інноваційні вміння*, яку конкретизовано у низці моделей (Модель 1 – модель дослідницьких умінь майбутніх учителів, Модель 2 – модель дослідницьких умінь майбутніх учителів музики, Модель 3 – модель дослідницьких умінь майбутніх учителів музики-хормейстерів). Аналіз наукової літератури дозволив визначити й теоретично обґрунтувати види НДРС, які є ефективними щодо формування дослідницьких умінь майбутніх учителів музики - НДРС у навчальному процесі та НДРС у позанавчальному процесі, НДРС на педагогічній практиці, а також їхні різноманітні форми (спецкурси, навчально-методичні курси, курсові та дипломні роботи, виробнича педагогічна практика, наукові гуртки та проблемні групи, олімпіади, наукові конференції тощо).

4. Критерії та показники сформованості дослідницьких умінь майбутніх учителів музики складають такі групи: *аналітико-інформаційні* – спрямовані на виявлення наукового кругозору майбутніх учителів; *діагностичні* - дають змогу фіксувати рівень готовності майбутніх учителів музики та проводити самодіагностику; *прогностично-моделюючі* – допомагають здійснювати науково-перетворюючу діяльність, передбачати наслідки діяльності та її корекцію; *креативно-інноваційні* – визначають схильність майбутніх учителів музики до реалізації своїх креативно-пошукових устремлінь. Відповідно до розроблених критеріїв та показників визначено рівні сформованості дослідницьких умінь майбутніх учителів музики: високий, середній, низький.

5. Результати педагогічного дослідження підтвердили доцільність і ефективність теоретично обґрунтованої й експериментально перевіреної організаційно-методичної системи формування дослідницьких умінь майбутніх учителів музики. Серед її компонентів ми виділяємо цільовий, мотиваційний, змістовий, процесуальний, контрольно-корекційний та результативний.

6. На підставі узагальнення теоретичних положень і аналізу констатуючого експерименту була розроблена методика формування дослідницьких умінь майбутніх учителів музики, яка складалась з трьох взаємопов'язаних етапів (пропедевтичного, основного, заключного). У її основу покладено взаємодію різних засобів педагогічного впливу: спецкурс з розвитку пропедевтичних наукових знань, дискусії й співбесіди з проблем формування дослідницьких умінь майбутніх учителів музики, навчально-методичний курс зі спрямуванням на дослідницьку діяльність майбутніх учителів музики-хормейстерів, моделювання педагогічних ситуацій, виконання дослідницьких завдань під час педагогічної практики (розробка фрагментів авторських програм, технологічних карт уроків, модулів уроків). Методика організації науково-дослідної роботи була спрямована на активізацію пошукової самостійності майбутніх учителів музики. Серед дослідницьких методів, які використовували студенти, ми визначаємо: метод спостереження, анкетування, метод шкала-градусник, експрес-метод, пілотне дослідження, педагогічний експеримент, метод проектів.

7. Проведене дослідження засвідчило позитивні зміни в якості формування дослідницьких умінь майбутніх учителів музики. Так, якщо до проведення експериментальної роботи високого рівня сформованості дослідницьких умінь досягли 2,75 % досліджуваних, то після проведення експерименту їхня кількість збільшилася до 20,69 %. За динамікою сформованості дослідницьких умінь студенти експериментальної групи випереджали студентів контрольної групи. Аналіз результатів дослідження, сутність якого полягає в забезпеченні цілісного підходу до формування дослідницьких умінь майбутніх учителів музики через використання в навчально-виховному процесі різних видів і форм науково-дослідної роботи студентів, підтвердили ефективність запропонованої методики та довели можливість її застосування у вищих педагогічних закладах освіти.

Дисертація не вичерпує всіх аспектів розглянутої проблеми. Значні успіхи, які були досягнуті в проведенні дослідно-експериментальної роботи, а також низка нових проблем і завдань, вирішити які в межах даної дисертації неможливо, відкриває нові перспективи для подальших досліджень, а саме: створювати необхідні педагогічні умови щодо розвитку мотиваційної сфери майбутніх учителів музики; впроваджувати дослідницькі завдання щодо розкриття ролі уяви, інтуїції, надсвідомості у педагогічних інноваціях; використовувати в процесі підготовки спеціалістів феноменологічний та ноологічний підходи.

Основні положення дисертації розкриваються у таких одноосібних ***публікаціях*** автора:

1. Фалько М.І. Музично-естетичне виховання школяра засобами хорового мистецтва // Педагогічні науки. – Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2000. – С. 433 – 439.

2. Фалько М.І. Модель вчителя-дослідника // Педагогічні науки. Спеціальний випуск «Педагогічні науки». – Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2001. – С. 41 –48.

3. Фалько М.І. Система науково-пошукових та діагностичних умінь майбутнього вчителя музики // Педагогічні науки. – Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2001. – С. 275 – 283.

4. Фалько М.І. Формування дослідницьких умінь вчителя музики в системі неперервної освіти // Неперервна професійна освіта: теорія і практика: Зб. наук. праць. - Ч.1. – К., 2001. – С. 349 – 353.

5. Фалько М.І. Проблема формування дослідницьких умінь учителя-хормейстера // Наукові записки. Психолого-педагогічні науки - № 1. – Ніжин, 2002. – С. 63 – 67.

6. Фалько М.І. Формування дослідницьких умінь студентів музично-педагогічних факультетів у період проходження педагогічної практики // Педагогічні науки. – Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2002. – С. 332 – 342.

7. Фалько М.І. Розробка і використання педагогічних технологій як важливий чинник формування дослідницьких умінь майбутнього вчителя музики // Наукові записки. Психолого-педагогічні науки. - №2. – Ніжин, 2003. - С. 70 – 73.

8. Фалько М.І. Структура дослідницьких умінь майбутніх учителів музики // Педагогічні науки. – Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2003. - С. 510 – 517.

9. Фалько М.І. Дослідницька діяльність у структурі професійної підготовки майбутнього вчителя мистецьких дисциплін // Професійно-художня освіта України: Зб. наук. праць. – Київ; Черкаси: видавництво "Черкаський ЦНТЕІ", 2003. – Вип. II. – С. 173 – 180.

10. Фалько М.І. Структура дослідницьких умінь учителя-хормейстера // Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2004. – С. 162 –169.

11. Фалько М.І. Підготовка майбутніх учителів музики до впровадження педагогічних технологій // Мистецька освіта в контексті європейської інтеграції: Теоретичні та методичні засади розвитку / Тези міжнародної наукової конференції. – Київ – Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2004. – С. 135 - 136.

АНОТАЦІЯ

Фалько М.І. Формування дослідницьких умінь майбутніх учителів музики у вищих педагогічних закладах освіти. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія і методика навчання музики та музичного

виховання. – Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, 2005.

Дисертацію присвячено проблемі формування дослідницьких умінь у майбутніх учителів музики в процесі їх науково-пошукової роботи. У роботі здійснено аналіз наукової літератури, на основі якого викладено розуміння сутності та структури досліджуваного поняття, особливостей його реалізації майбутніми вчителями музики у різних видах і формах науково-дослідної роботи.

Теоретично доведено, що ефективність формування дослідницьких умінь підвищиться, якщо забезпечити поступовий розвиток творчої самостійності студентів у їх пошуковій діяльності. У результаті дослідження визначені складові дослідницької діяльності, основні види й форми науково-дослідної роботи, розроблено модель дослідницьких умінь майбутніх учителів музики, а також організаційно-методичну систему формування дослідницьких умінь майбутніх учителів музики.

Теоретично обґрунтована й експериментально перевірена методика, яка забезпечує ефективне формування дослідницьких умінь і може бути використана у навчально-виховному процесі вищих педагогічних закладів освіти викладачами музично-педагогічних факультетів та факультетів мистецтв.

Ключові слова: дослідницькі вміння, дослідницька діяльність, науково-дослідна робота, майбутні вчителі музики.

АННОТАЦИЯ

Фалько М.И. Формирование исследовательских умений будущих учителей музыки в высших педагогических заведениях образования. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика обучения музыке и музыкального воспитания. – Киевский национальный университет культуры и искусств, Киев, 2005.

Диссертация посвящена проблеме формирования исследовательских умений у будущих учителей музыки в процессе их научно-поисковой работы. Актуальность проблемы обусловлена необходимостью поиска новых подходов к организации системы высшего педагогического музыкального образования на основе творческого использования достижений педагогической науки.

В диссертации осуществлен системный анализ научной и методической литературы относительно исследовательской деятельности, что дает основание констатировать наличие различных подходов к данной проблеме. Изучение специфики исследовательской деятельности позволило установить, что в ее структуре важную роль играют выделенные нами составляющие: педагогическая диагностика, моделирование деятельности учителя, использование новых педагогических технологий.

В диссертации уточнено понятие «исследовательские умения будущих учителей музыки», изложено понимание его сущности и структуры. В процессе исследования разработана теоретическая модель исследовательских умений учителя, которая конкретизирована в цепи моделей (Модель 1 – модель исследовательских умений будущего учителя, Модель 2 – модель исследовательских умений будущего учителя музыки, Модель 3 – модель исследовательских умений будущего учителя музыки-хормейстера).

В диссертации теоретически обоснованы виды научно-исследовательской работы студентов (НИРС), которые являются эффективными при формировании исследовательских умений будущих учителей музыки (НИРС в учебном процессе, НИРС во внеучебном процессе, НИРС в период педагогической практики), а также их формы (спецкурсы, учебно-методические курсы, научные конференции и др.).

Результаты констатирующего эксперимента позволили выявить круг нерешенных проблем, связанных с реализацией будущими учителями музыки своих научных идей в процессе выполнения научно-исследовательской работы.

Критерии сформированности исследовательских умений будущих учителей музыки составляют такие группы: аналитико-информационные, которые направлены на определение научного кругозора будущих учителей; диагностические, которые дают возможность фиксировать уровень готовности будущих учителей и проводить самодиагностику; прогностично-моделирующие, которые помогают совершать научно-преобразовательную деятельность, предвидеть последствия деятельности и ее коррекцию; креативно-инновационные определяют склонность будущих учителей к реализации своих креативно-поисковых стремлений.

С целью оптимизации процесса обучения разработана и экспериментально апробирована организационно-методическая система формирования исследовательских умений будущих учителей музыки. Среди ее компонентов мы выделяем *целевой* – предусматривает определение для всех цели обучения, единство целей; *мотивационный* – предусматривает создание положительной мотивации к НИРС, потребность в реализации себя как учителя-исследователя, способность к прогнозированию деятельности учителя музыки; *содержательный* – отражает логику освоения психолого-педагогических и музыкальных дисциплин з учетом исследовательской подготовки будущих учителей музыки; *процессуальный* – определяет особенности организации НИРС в разных ее видах и формах, обуславливает выбор методов исследовательской деятельности; *контрольно-корректирующий* – предусматривает определение соответствующих видов контроля и создание дидактических заданий, реализацию контроля и коррекции в исследовательской деятельности; *результативный* – предполагает готовность к НИРС, приобретение опыта исследовательской деятельности, сформированность исследовательских умений. Методика организации научно-исследовательской работы была направлена на активизацию поисковой самостоятельности будущих учителей музыки. Использован комплекс методов, направленных на

оптимизацию обучения и стимулирования интереса к научно-исследовательской работе.

Динамика результативности полученных экспериментальных данных позволила доказать эффективность разработанной и внедренной в процесс обучения методики, что подтвердилось качественными и количественными показателями в сопоставительном анализе результатов контрольной и экспериментальной групп.

Ключевые слова: исследовательские умения, исследовательская деятельность, научно-исследовательская работа, будущие учителя музыки.

ANNOTATION

Falko Maryna. The formation of research skills of future music teachers in higher pedagogical establishments. - Manuscript.

Dissertation on competition of a scientific degree of the candidate of pedagogical sciences on a specialty 13.00.02 – theory and methods of musical education / Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, 2005.

The thesis is devoted to the problem of the formation of research skills of future music teachers during the research work process. The thesis gives attention to the analysis of scientific literature on the basis of it understanding of essence and research structure of the investigated conception and features of its realization in various kinds of research scientific work.

The effectiveness of the formation of research skills will rise if succession development of creative students' activity takes place. The thesis gives full attention to the forms and kinds of research scientific work, to the models of research skills of future music teachers, to the organized and methodic system of this formation.

This methodic is controlled due to a lot of experiments. It can be used in educational process of higher educational establishments at the faculties of arts.

Key words: research skills, research activity, research scientific work, future teachers of music.

Підписано до друку 17.04.2004. Формат 60x84/16
Друк офсетний. Умовн. др. арк. 1.1. Тираж 130 прим.
Зам. № 20.

Друкарня Сумського державного педагогічного університету
Адреса: 40002, Суми, вул. Роменська, 87